

ΑΝΩΤΑΤΗ ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

ATHENS SCHOOL OF FINE ARTS
SCHOOL OF FINE ARTS
DEPARTMENT OF FINE ARTS

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΕΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ
POSTGRADUATE STUDIES PROGRAM
VISUAL ARTS

Μεταπτυχιακή Εργασία
Postgraduate (Master) Thesis

Τίτλος Εργασίας

Μετά τα όρια της λογικής αρχίζει η αγάπη μου για σένα

Ιωάννης Τούρλας
IOANNIS TOURLAS
2023-090

Έτος
2025

Επιβλέποντες Καθηγητές
Μάριος Σπηλιόπουλος

Τριμελής Εξεταστική-Συμβουλευτική Επιτροπή

Βασίλης Βλασταράς.

Θωμάς Συμεωνίδης.

Μάριος Σπηλιόπουλος.

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

«Δηλώνω ότι είμαι ο/η αποκλειστικός/η δημιουργός της πρωτότυπης εργασίας, νόμιμος/η κάτοχος των πνευματικών δικαιωμάτων της και ότι έχω το δικαίωμα, να παραχωρήσω τα δικαιώματα που αναφέρονται στην παρούσα άδεια.

Βεβαιώνω, ότι το σύνολο του τεκμηρίου που καταθέτω αποτελεί γνήσιο έργο παραχθέν από εμένα και δεν παραβιάζει τα δικαιώματα άλλου δημιουργού με οποιονδήποτε τρόπο.

Το τεκμήριο/α που καταθέτω είναι το τελικό εγκεκριμένο έργο από την εξεταστική επιτροπή, δεν προκύπτει από λογοκλοπή ή νοθευμένη έρευνα, δεν προσβάλλει πνευματικά δικαιώματα άλλων δημιουργών και δεν παραβιάζει προσωπικά δεδομένα.

Ως κάτοχος των πνευματικών δικαιωμάτων της εργασίας αυτής, παραχωρώ στην Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών το μη-αποκλειστικό δικαίωμα δημοσίευσης και διάθεσης της ψηφιακής μορφής της εργασίας μου, εντός και εκτός του δικτύου, μέσω του Ιδρυματικού Αποθετηρίου «Art-IA», με την προϋπόθεση ότι διατίθεται με μία από τις άδειες που έχω επιλέξει κατά την αυτό-απόθεση. Η εν λόγω παραχώρηση δεν συγκρούεται με δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας τρίτων ή με παραχωρηθέντα ήδη από εμένα σε τρίτους σχετικά δικαιώματά μου. Η βιβλιοθήκη δεν ασκεί κανενός είδους επιμέλεια στο περιεχόμενο της εργασίας μου και αναλαμβάνω πλήρως την ευθύνη του περιεχομένου της.

Η έγκριση της παρούσας εργασίας δεν υποδηλώνει απαραίτητως την αποδοχή των απόψεων του/της συγγραφέα/ως από την Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών.

Ευχαριστίες - Αφιερώσεις

Ευχαριστίες ή / και αφιερώσεις σε πρόσωπα με σημαντική συμβολή στην εκπόνηση της πτυχιακής εργασίας ή στην επιτυχή ολοκλήρωση των σπουδών των φοιτητών.

Ευχαριστώ θερμά τους καθηγητές - Μάριος Σπηλιόπουλος, Βασίλης Βλασταράς, Θωμάς Συμεωνίδης, Μανταλίνα Ψωμά, Μαρία Παπανικολάου. Τους συναδέλφους μου Δημήτρη Γερούκαλη, Κίλντι Ντράσα, Κωνσταντίνο Κοϊνό, Θεωφάνια Παράκου, Παύλο Τσάκωνα, Θοδωρή Σαΐτη, Αναστασία Γεωργίτση και τον Κοσμά Κοσμόπουλο.

Ημερομηνία 22/09/2025

Περίληψη

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να διερευνήσει την οπαδική βία όχι μόνο ως κοινωνιολογικό φαινόμενο αλλά και ως υπαρξιακή εμπειρία που χαράσσεται στο σώμα και στη μνήμη. Η εργασία αποτελείται από μια βιωματική αφήγηση που περιγράφει από μέσα την εμπειρία του γηπέδου, ένα θεωρητικό πλαίσιο που αξιοποιεί κλασικές και σύγχρονες προσεγγίσεις γύρω από τη μάζα και τη συλλογική ταυτότητα, μια ειδική ενότητα για τον φανατισμό, το χρήμα και την ανάδυση του χουλιγκανισμού και τέλος, μια αναλυτική παρουσίαση της καλλιτεχνικής μου διαδικασίας ως απόπειρας εικαστικής μετάφρασης της οπαδικής βίας.

Λέξεις Κλειδιά:

- Ένταση
- Υλικό
- Χειρονομία
- Μάζα

ABSTRACT

This paper seeks to explore fan violence not only as a sociological phenomenon but also as an existential experience etched onto the body and memory. It consists of a personal narrative that conveys the lived experience of the stadium from within, a theoretical framework that draws on classical and contemporary approaches to the crowd and collective identity, a dedicated section on fanaticism, money, and the emergence of hooliganism, and finally, an analytical presentation of my artistic process as an attempt at a visual translation of fan violence.

Keywords

- *Intensity*
- Material
- Gesture
- Crowd

Περιεχόμενα

- Ευχαριστίες – Αφιερώσεις σελ 3..
- Περίληψη σελ 4..
- Εισαγωγή σελ 6..
- Βιωματική αφήγηση σελ 6-7..
- Το τραύμα της βίας σελ 8..
- Απώλεια συνείδησης και κριτικής ικανότητας σελ 8..
- Κοινωνική ταυτότητα και το δίπολο «εμείς – αυτοί» σελ 8..
- Ο φανατισμός, το χρήμα και η ανάδυση του χουλιγκανισμού σελ 9-10..
- Η κοινωνική ρίζα του φανατισμού σελ 10..
- Εικαστική πρακτική σελ 11..
- Αναφορές σελ 12..
- Λογοτεχνική αναφορά: Valerio Marchi < ***Το ντέρμπι του νεκρού παιδιού***> σελ 17..
- Συμπεράσματα σελ 18..
- Βιβλιογραφία σελ 18..

Εισαγωγή

Η εργασία αποτελείται από μια βιοματική αφήγηση που περιγράφει από μέσα την εμπειρία του γηπέδου, ένα θεωρητικό πλαίσιο που αξιοποιεί κλασικές και σύγχρονες προσεγγίσεις γύρω από τη μάζα και τη συλλογική ταυτότητα, μια ειδική ενότητα για τον φανατισμό, το χρήμα και την ανάδυση του χουλιγκανισμού και τέλος, μια αναλυτική παρουσίαση της καλλιτεχνικής μου διαδικασίας ως απόπειρας εικαστικής μετάφρασης της οπαδικής βίας. . Στόχος δεν είναι να περιγράψω απλώς επεισόδια, αλλά να αναδείξω το γήπεδο ως πεδίο κατασκευής ταυτοτήτων, ως χώρο όπου η μάζα διαμορφώνει συναισθηματικούς, συμβολικούς και πολιτικούς δεσμούς. Η εικαστική μου πρακτική, με σχισμένες λινάτσες, υφές λαδιού και ανακυκλωμένα υλικά, αποτελεί προέκταση αυτής της εμπειρίας: το έργο ως μνημείο, ως σωματική καταγραφή βίας, η μετατόπιση ενός αγωνιστικού σταδίου σε πάθος και μνήμη.

- **Βιωματική αφήγηση**

Η σχέση μου με τον οπαδισμό ξεκίνησε στην εφηβεία. Κάθε Σαββατοκύριακο, ένιωθα την ανάγκη να βρεθώ στο γήπεδο. Δεν ήταν ζήτημα απλής παρακολούθησης ενός αγώνα· ήταν ζήτημα ύπαρξης. Εκεί έβρισκα μια ταυτότητα που δεν μπορούσα να αποκτήσω αλλού. Έλεγα ψέματα στους γονείς μου ότι πήγαινα να διαβάσω σε φίλους, ενώ στην πραγματικότητα κατέβαινα στον σύνδεσμο. Μαζί με άλλους οργανώναμε εκδρομές για να δούμε την ομάδα μας σε όλα τα αθλήματα: ποδόσφαιρο, μπάσκετ, βόλεϊ, χάντμπολ. Δεν είχε σημασία αν η ομάδα βρισκόταν στην πρώτη ή στην τελευταία κατηγορία. Ότι χρήματα είχα τα διέθετα εκεί, γιατί η ομάδα δεν ήταν απλά «μια ομάδα». Ήταν η καθημερινότητα μου, το πλαίσιο μέσα στο οποίο ένιωθα να ανήκω. Το πλαίσιο που με έκανε να νιώθω γενικά. Στο σχολείο, για παράδειγμα, οι σχέσεις μου ήταν φιλτραρισμένες μέσα από το πρίσμα του οπαδισμού. Έκανα παρέα αποκλειστικά με όσους υποστήριζαν την ίδια ομάδα με εμένα, γιατί εκεί ένιωθα ασφάλεια και αναγνώριση. Οι υπόλοιποι μαθητές δεν ήταν απλώς «συμμαθητές»· τους βλέπαμε ως αντιπάλους, σχεδόν σαν να εκπροσωπούσαν ένα ξένο στρατόπεδο. Έτσι, το πάθος για την ομάδα όριζε όχι μόνο τις στιγμές χαράς και έντασης στο γήπεδο, αλλά και τις καθημερινές κοινωνικές μου σχέσεις. Οι οπαδικές εκρήξεις στο γήπεδο δεν είναι απλώς στιγμές πάθους· είναι εμπειρίες που σε κυριεύουν ολόκληρο. Θυμάμαι ότι κάθε φορά που έμπαινα στην κερκίδα, η αίσθηση ήταν πως περνούσα σε έναν άλλο κόσμο, έναν χώρο που λειτουργούσε με τους δικούς του κανόνες. Εκεί, τα πανό και τα καπνογόνα δεν ήταν απλά «αξεσουάρ». Ήταν τα εργαλεία μέσα από τα οποία ζούσαμε και εκφραζόμασταν. Τα πανό, με τα μηνύματα, είχαν πάντα μια ξεχωριστή δύναμη. Δεν ήταν ένα απλό κομμάτι υφάσματος με γράμματα· ήταν η φωνή μας, το σήμα ότι υπάρχουμε και ότι δεν μένουμε σιωπηλοί. Όταν τα σηκώναμε, ένιωθα πως μιλούσαμε όλοι μαζί, σαν να βγαίναμε έξω από τον εαυτό μας και να γινόμασταν μία ενιαία μάζα. Το πανό έδινε την αίσθηση πως η κερκίδα μετατρέποταν σε βήμα, σε τόπο δημόσιας δήλωσης, σε πράξη αντίστασης. Ήταν σαν τα λάβαρα μιας πομπής, που δεν αντιπροσώπευαν μόνο μια ομάδα, αλλά έναν ολόκληρο τρόπο ζωής. Από την άλλη, τα καπνογόνα είχαν μια άλλη δύναμη: τη σωματική. Η στιγμή που άναβε το πρώτο ήταν πάντα φορτισμένη, σχεδόν ιερή. Ο καπνός που γέμιζε την κερκίδα άλλαζε τον χώρο, τον έκανε να μοιάζει με τελετή. Το φως της φλόγας, η μυρωδιά, η αίσθηση ότι δεν βλέπεις καθαρά, όλα αυτά μας έβαζαν σε μια κατάσταση συλλογικής έκστασης. Δεν ήμασταν απλοί θεατές· γινόμασταν κομμάτι μιας τελετουργίας. Η φωτιά και ο καπνός λειτουργούσαν σαν σύμβολα μιας δύναμης που ξεπερνούσε το άτομο. Όταν τα δύο αυτά στοιχεία συνυπήρχαν —τα πανό με τα πολιτικά μηνύματα και τα καπνογόνα— η εμπειρία έφτανε στο απόγειό της. Το μήνυμα έπαιρνε υλική υπόσταση μέσα στον καπνό. Η κερκίδα δεν ήταν πια χώρος παρακολούθησης, αλλά ένα πεδίο όπου ζούσαμε κάτι που έμοιαζε με θρησκευτική τελετή.

Σαν μια λειτουργία χωρίς ιερέα, όπου όλοι μαζί ήμασταν οι ιερείς και οι πιστοί ταυτόχρονα. Κάθε φωνή, κάθε φλόγα, κάθε σύμβολο συμμετείχε σε αυτό το συλλογικό βίωμα. Για εμένα, αυτές οι στιγμές είχαν πάντα τη δύναμη να σβήνουν την ατομικότητα. Δεν ήμουν «εγώ» στο γήπεδο· ήμουν μέρος ενός πλήθους που ανέπνεε και αντιδρούσε σαν ένα σώμα. Το να κρατάς το πανό ή να ανάβεις το καπνογόνο δεν ήταν προσωπική πράξη· ήταν κομμάτι μιας κίνησης που μας ένωνε. Έδινε στην παρουσία μας χαρακτήρα σχεδόν θρησκευτικό, γιατί μας έκανε να πιστεύουμε ότι μέσα σε εκείνη τη στιγμή, μέσα σε εκείνο τον καπνό και τις κραυγές, αποκτούσαμε μια δύναμη μεγαλύτερη από τον εαυτό μας. Εκεί που θέλω να εστιάσω είναι στην έννοια της μάζας. Το πιο ισχυρό συναίσθημα ήταν αυτό της διάλυσης της ατομικότητας. Στο γήπεδο, μέσα σε χιλιάδες φωνές, δεν υπήρχε πια το «εγώ». Υπήρχε μόνο το «εμείς». Το σώμα μου ανήκε στη φωνή του πλήθους· η καρδιά μου χτυπούσε στον ρυθμό του τύμπανου· τα χέρια μου σήκωναν σημαίες που με σκέπαζαν ολόκληρο. Η εμπειρία αυτή ήταν λυτρωτική αλλά και τρομακτική: η αίσθηση ότι μια ανώτερη δύναμη σε παρασέρνει, σε κάνει να ξεπεράσεις τα όρια του ελέγχου. «Τα πλήθη, αναμφίβολα, είναι πάντοτε ασυνείδητα· αλλά αυτή ακριβώς η ασυνειδησία ίσως αποτελεί ένα από τα μυστικά της δύναμής τους. Στον φυσικό κόσμο, όντα που καθοδηγούνται αποκλειστικά από το ένστικτο επιτελούν πράξεις των οποίων η θαυμαστή πολυπλοκότητα μας καταπλήσσει. Η λογική είναι ένα χαρακτηριστικό της ανθρωπότητας υπερβολικά πρόσφατο και ακόμη υπερβολικά ατελές για να μας αποκαλύψει τους νόμους του ασυνείδητου και ακόμη περισσότερο για να πάρει τη θέση του. Ο ρόλος που παίζει το ασυνείδητο σε όλες μας τις πράξεις είναι τεράστιος, ενώ εκείνος που παίζει η λογική είναι πολύ μικρός. Το ασυνείδητο δρα σαν μια δύναμη ακόμη άγνωστη». < The Crowd: A Study of the Popular Mind By Gustave Le Bon> σελ 3.

• Το τραύμα της βίας

Η στιγμή που άλλαξε τα πάντα για μένα ήταν η επίθεση που δέχτηκα μετά από έναν αγώνα. Δέκα άτομα με μάσκες, σίδερα και αλυσίδες, με περικύκλωσαν. Η καρδιά μου χτυπούσε σαν να ήθελε να σπάσει το στήθος μου. Για λίγα δευτερόλεπτα πίστεψα ότι θα πεθάνω. Η φανέλα μου, το πιο αγαπημένο μου αντικείμενο, έγινε λάφυρο.

Την πήραν και την κρέμασαν στον σύνδεσμό τους. Το προσωπικό μου σύμβολο ταυτότητας μετατράπηκε σε τρόπαιο εξουσίας. Εκείνη τη μέρα κατάλαβα ότι το γήπεδο δεν είναι απλώς χώρος χαράς και πάθους, αλλά και χώρος βίας, απώλειας και ντροπής. Μου πήρε καιρό να συνέλθω από αυτή την <ήττα>. Ο Gustave Le Bon (1895) στο έργο «*Η ψυχολογία των μαζών*», αναλύει τον τρόπο με τον οποίο τα άτομα χάνουν την ατομικότητά τους και καθοδηγούνται από το συλλογικό συναίσθημα. Στο κλασικό έργο του “*The Crowd: A Study of the Popular Mind*” (1895), ήταν από τους πρώτους που ανέπτυξαν μια θεωρία για την ψυχολογία του πλήθους.

Βασική έννοια της θεωρίας αυτή είναι ότι όταν τα άτομα συνενώνονται σε μάζες, υφίστανται μια ψυχολογική μεταμόρφωση: η ατομική τους προσωπικότητα εξασθενεί και αναδύεται μια συλλογική ψυχή.

- **Απώλεια συνείδησης και κριτικής ικανότητας**

Στη μάζα, το άτομο χάνει την ικανότητά του για κριτική σκέψη και ανάλυση. Κυριαρχούν το συναίσθημα και η παρορμητικότητα. Η μάζα δρα περισσότερο με το ασυνείδητο παρά με το συνειδητό. Γι' αυτόν τον λόγο, οι μάζες είναι πιο εύκολα χειραγωγήσιμες. Η ατομικότητα χάνεται γιατί μέσα στη μάζα ο καθένας αισθάνεται ανώνυμος και χωρίς προσωπική ευθύνη. Η ανωνυμία αυτή απελευθερώνει συμπεριφορές που δεν θα εκδηλώνονταν σε προσωπικό επίπεδο: βία, καταστροφή, αλλά και παθιασμένη αφοσίωση. Ο Le Bon τονίζει ότι το πλήθος δεν είναι απλώς το άθροισμα των ατόμων· από το πλήθος γεννιέται κάτι καινούριο, με δικούς του νόμους και δική του “λογική”. Η μάζα μπορεί να δρα με τεράστια δύναμη, γιατί το άτομο υποχωρεί και δίνει χώρο σε μια κοινή ψυχολογική ενέργεια. Για τον Le Bon, το ασυνείδητο είναι αυτό που χαρακτηρίζει έντονα την ψυχολογία του πλήθους. Το γεγονός ότι τα πλήθη είναι “ασυνείδητα” εξηγεί γιατί διαθέτουν τόσο μεγάλη δύναμη: λειτουργούν με ένστικτο και παρόρμηση, έξω από τα όρια του ορθού λόγου. Αν και ο Le Bon βλέπει τις μάζες ως “διανοητικά κατώτερες” από τα άτομα, αναγνωρίζει ότι αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της ιστορίας. Οι μάζες γκρεμίζουν καθεστώτα, δημιουργούν επαναστάσεις και καθορίζουν την πορεία των λαών. Επομένως, η απώλεια ατομικότητας, όσο επικίνδυνη κι αν είναι, εμπεριέχει και μια δημιουργική δύναμη.

- **Κοινωνική ταυτότητα και το δίπολο «εμείς – αυτοί»**

Η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας του Henri Tajfel (1981) μιλά για το πώς συγκροτούνται οι ομάδες μέσω της διάκρισης ανάμεσα στο «εμείς» και στο «αυτοί». Στο γήπεδο, αυτή η διάκριση παίρνει σάρκα και οστά μέσα από χρώματα, συνθήματα, εμβλήματα. Ο αντίπαλος δεν είναι απλώς ένας άλλος φίλαθλος· είναι το αναγκαίο όριο που δίνει νόημα στη δική μας ταυτότητα. Η οπαδική κουλτούρα δεν είναι αποκομμένη από την κοινωνία. Όπως δείχνει ο Richard Giulianotti (1999), οι σύνδεσμοι συχνά «κουβαλάνε» πολιτικές και κοινωνικές ιδεολογίες.

Άλλοτε εκφράζουν αντισυστημικές φωνές, άλλοτε συνδέονται με ακροδεξιές οργανώσεις. Έτσι, το γήπεδο γίνεται μικρογραφία της κοινωνίας.

- **Ο φανατισμός, το χρήμα και η ανάδυση του χουλιγκανισμού**

Ο φανατισμός στον αθλητισμό είναι αποτέλεσμα σύνθετων κοινωνικών, οικονομικών και πολιτισμικών εξελίξεων. Ο κόσμος δεν γεννήθηκε φανατισμένος· ο φανατισμός αναπτύχθηκε σταδιακά μέσα από την ταύτιση με την ομάδα, την ανάγκη συλλογικής ταυτότητας, αλλά και τη δυναμική του χρήματος. Από τα μέσα του 20ού αιώνα, το ποδόσφαιρο μετατράπηκε από λαϊκή διασκέδαση σε παγκόσμια βιομηχανία. Η τηλεόραση, οι χορηγίες, τα τεράστια ποσά που δίνονται σε μεταγραφές και μισθούς, έχουν μετατρέψει το άθλημα σε μια βιτρίνα για να βγάλουν λεφτά οι πρόεδροι των συλλόγων. Αυτή η εμπορευματοποίηση ενισχύει τον ανταγωνισμό ανάμεσα στους συλλόγους, αλλά και ανάμεσα στους ίδιους τους οπαδούς. Όσο πιο ακριβή και «πλούσια» γίνεται η ομάδα, τόσο μεγαλύτερο γόητρο αποκτάν οι φίλαθλοί της. Έτσι το γήπεδο έχει γίνει χώρος επίδειξης, status και κοινωνικού ανταγωνισμού.

- **Η κοινωνική ρίζα του φανατισμού**

Στις εργατικές συνοικίες της Αγγλίας, το ποδόσφαιρο αποτελούσε αρχικά ένα μέσο ψυχαγωγίας και ανακούφισης από τις δυσκολίες της καθημερινότητας. Με την πάροδο του χρόνου, οι οπαδοί άρχισαν να ταυτίζουν την προσωπική τους αξία με την επιτυχία της ομάδας. Αυτή η ταύτιση, σε συνδυασμό με την ταξική περιθωριοποίηση, γέννησε τον φανατισμό: η ομάδα έγινε υποκατάστατο της οικογένειας, του έθνους, της ίδιας της ζωής. Ο όρος «hooliganism» εμφανίζεται στη Βρετανία από τα τέλη του 19ου αιώνα, αλλά αρχίζει να χρησιμοποιείται στις δεκαετίες του 1960 και του 1970. Τότε, οργανωμένες ομάδες οπαδών σχημάτισαν «firms», δηλαδή κλίκες που ασκούσαν βία μέσα και έξω από τα γήπεδα. Οι συγκρούσεις αυτές δεν ήταν τυχαίες· ήταν οργανωμένες, με κώδικες τιμής, εμβλήματα και σύμβολα. Ο χουλιγκανισμός εξαπλώθηκε σε όλη την Ευρώπη, φτάνοντας και στην Ελλάδα, όπου αναπτύχθηκε γρήγορα και σημαντικά, σε μια κοινωνία που βασανιζόταν από πολιτικές αντιπαραθέσεις και κοινωνικές ανισότητες. Ο Eric Dunning υποστηρίζει ότι η οπαδική βία πρέπει να εξετάζεται μέσα στο ευρύτερο κοινωνικό και ιστορικό πλαίσιο. τονίζει ότι το φαινόμενο δεν εξηγείται μόνο από την ατομική συμπεριφορά, αλλά από τις κοινωνικές σχέσεις, τις συλλογικές ταυτότητες και τις ταξικές διαφοροποιήσεις. Ο Dunning σημειώνει ότι οι γραμμές ρήξης κάθε κοινωνίας, όπως η κοινωνική τάξη, οι θρησκευτικές ή περιφερειακές αντιθέσεις, επηρεάζουν το πώς εκδηλώνεται η οπαδική βία και με ποια ένταση. Η προσέγγιση αυτή δίνει έμφαση επίσης στις ίδιες τις μαρτυρίες των χούλιγκαν, ώστε να κατανοηθούν τα νοήματα και τα κίνητρα πίσω από τη βία. Με αυτόν τον τρόπο, ο συγγραφέας δείχνει ότι η οπαδική βία είναι κοινωνικά και ιστορικά προσδιορισμένη και δεν μπορεί να περιοριστεί σε απλουστευτικές ερμηνείες. (Παραπομπή: Dunning, E. (2000). *Towards a Sociological Understanding of Football Hooliganism as a World Phenomenon*. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 8(2), 141-162.)

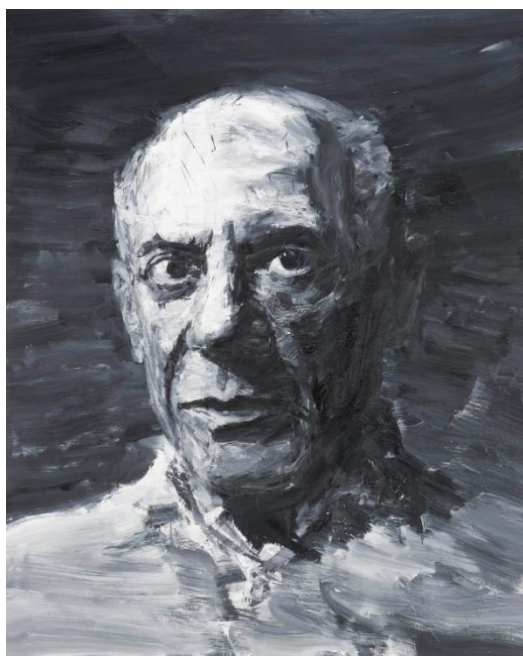
Τα ΜΜΕ, κυνηγώντας το εντυπωσιακό, προέβαλαν τη βία, δίνοντάς της μια παράξενη δόξα. Ταυτόχρονα, η εμπορευματοποίηση του ποδοσφαίρου αύξανε τον ανταγωνισμό: τα ντέρμπι δεν ήταν πλέον απλώς αθλητικοί αγώνες· ήταν «μάχες» που καθόριζαν την οικονομική και κοινωνική ισχύ κάθε συλλόγου. Η ατμόσφαιρα αυτή όπλισε τους οπαδούς με μεγαλύτερη ένταση, ενίσχυσε τον φανατισμό και νομιμοποίησε, στα μάτια πολλών, τη βία.

- **Εικαστική πρακτική**

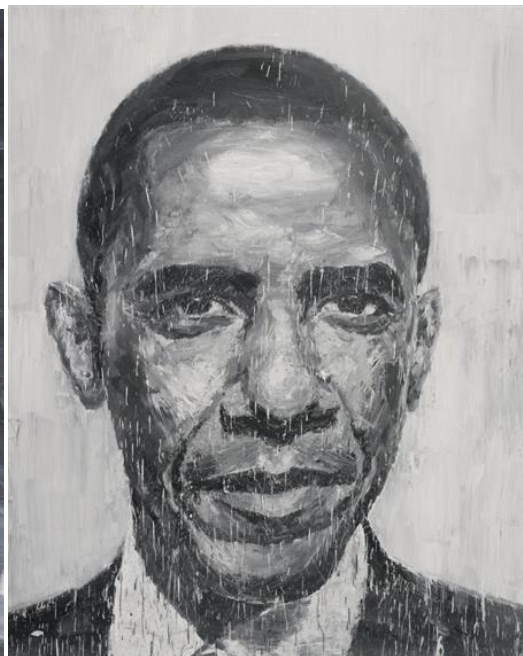
Η δική μου καλλιτεχνική διαδικασία είναι κατά κάποιον τρόπο προέκταση της εμπειρίας του γηπέδου. Σχίζω λινάτσες, χρησιμοποιώ ανακυκλωμένα υλικά, γεμίζω τα τελάρα με βαριά πάστα λαδιού. Τα σχισμένα υφάσματα μπορούν να θυμίζουν πληγές, οι μαύρες πινελιές καπνό, οι κόκκινες πιτσιλιές αίμα. Στα έργα δεν αποδίδω φωτογραφικά σκηνές, αλλά την αίσθηση: το βουητό, τον φόβο, τον θάνατο, τη μνήμη. Οι λινάτσες φέρνουν στο έργο τη φθορά, τη βιαιότητα της μάζας. Επίσης, επιλέγω να χρησιμοποιώ λινάτσες γιατί δείχνουν και τον σκοπό της μάζας να «κλέψει» το πανό, δηλαδή την ταυτότητα των αντιπάλων. Το λάδι λειτουργεί σαν σάρκα, παχύ, βαρύ και φορτωμένο. Τα έργα μου είναι μνημεία για τους νεκρούς οπαδούς, για όσους χάθηκαν στις συγκρούσεις. Η διαδικασία της δημιουργίας είναι σωματική και βίαιη. Χτυπώ, σκίζω, λερώνω. Η χειρονομία μου είναι συνέχεια της εμπειρίας του γηπέδου. Όπως εκεί η μάζα με απορροφούσε, έτσι και στο στούντιο το έργο με καταπίνει. Ο καμβάς γίνεται πεδίο μάχης, γεμάτο ουλές και αποτυπώματα και πικρή μάζα καπνογώνων. Η έννοια της μετατόπισης στη δουλειά μου δεν αφορά μόνο το περιεχόμενο, αλλά και το ίδιο το υλικό. Ξεκίνησα με το τελάρο και τη ζωγραφική, μέσα από τα οποία απεικόνιζα σκηνές οπαδικής βίας, προσπαθώντας να αποδώσω εικαστικά την ένταση, την απώλεια ελέγχου και την κίνηση του πλήθους. Η μετατόπιση αυτή λειτουργεί τόσο αισθητικά όσο και εννοιολογικά. Το σκισμένο ύφασμα δεν είναι απλώς μια επιφάνεια· είναι η έννοια της βίας, φθοράς και του τραύματος. Εκεί όπου η ζωγραφική επιχειρούσε να αναπαραστήσει, η λινάτσα δείχνει διαφορετικά τη σύγκρουση. Το σκίσιμο γίνεται χειρονομία που παραπέμπει στο χάος της οπαδικής βίας, αλλά και στην ίδια τη διάλυση της ατομικότητας μέσα στη μάζα. Η μετάβαση από το τελάρο στη λινάτσα είναι λοιπόν μια μετατόπιση από την εικόνα προς το υλικό, από την αναπαράσταση προς το βίωμα. Δεν παρακολουθώ απλώς το πλήθος, αλλά το ενσωματώνω στη διαδικασία: το σώμα μου που σκίζει, τσαλακώνει και επεμβαίνει πάνω στην ύλη γίνεται προέκταση της βίας που μελετώ. Έτσι, το έργο δεν αφηγείται μόνο, αλλά «κουβαλά» το ίδιο την ένταση, την καταστροφή και την ενέργεια που χαρακτηρίζουν τις σκηνές οπαδικής σύγκρουσης. Παράλληλα, μέσα από την τέχνη επιχειρώ να δώσω φωνή σε αυτά που δε λέγονται. Το γήπεδο δεν είναι μόνο οι φωνές· είναι και οι σιωπές. Οι σκιές στα έργα μου παραπέμπουν στους απόντες, στους νεκρούς, στους φίλους που έφυγαν. Το έργο δε ρομαντικοποιεί. Θυμίζει, καταγράφει, μνημονεύει.

- Αναφορές

Στο έργο του Yan Pei-Ming, βρίσκω ένα ξεκάθαρο παράδειγμα για το πώς η εικονιστική αναπαράσταση μπορεί να φέρει προς τα έξω το συναίσθημα. Τα μνημειακά του πορτρέτα -συντά σε αυστηρή κλίμακα, σχεδόν μονοχρωματικά, με έντονη χρήση του μαύρου, του γκρι και του λευκού, δεν περιγράφουν απλώς πρόσωπα όπως ο Picasso ή ο Obama· τα εγκαθιστούν ως εμβλήματα. Κατά τη γνώμη μου, η αφαίρεση του χρώματος, η συμπύκνωση της ύλης σε τονικές αντιθέσεις και η βία, πυκνή πινελιά «κόβουν» το προσωπικό στοιχείο από το έργο και του δίνουν την αίσθηση του συμβόλου. Έτσι, το βλέμμα του θεατή δεν παρατηρεί απλώς το απεικονιζόμενο πρόσωπο αλλά καταλαβαίνει την αύρα της κυριαρχίας που ο καλλιτέχνης αποδίδει. Είναι κάτι που «μας εξουσιάζει» μέσα από το βάρος της εικόνας του.

Yan Pei-Ming Picasso

Yan Pei-Ming Obama

Αυτή η κατασκευή μορφών που υπερβαίνουν την εικόνα του προσώπου για να δείξουν κάτι ισχυρότερο και συλλογικό, συνομιλεί άμεσα με το δικό μου πρότζεκτ και επηρέασε στην απόφασή μου να απεικονίσω τα θύματα της οπαδικής βίας στην Ελλάδα. Στον Pei-Ming, η κλίμακα, η μετωπικότητα και η μονοχρωμία φτιάχνουν ένα δίπολο (μαύρο/λευκό) που αντανακλά το «εμείς-αυτοί» των γηπέδων και της πολιτικής σύγκρουσης. Η μορφή δεν είναι πια άτομο αλλά σήμα συσπείρωσης: μια εικόνα-σύνθημα ικανή να κινητοποιήσει, να επιβληθεί, να κυκλοφορήσει. Με ενδιαφέρει ιδιαίτερα πώς η υλικότητα-η χειρονομία που χτίζει και ταυτόχρονα σαρώνει το πρόσωπο παράγει έναν όγκο της εικόνας ανάλογο με τη σωματικότητα του πλήθους: η ίδια κίνηση που αγριεύει τον καμβά θυμίζει την ενέργεια της κερκίδας, τη στιγμή που το σύνολο καλύπτει το άτομο.

Σε ό,τι αφορά τη δική μου πρακτική, οι ασπρόμαυρες φιγούρες του Pei-Ming λειτουργούν ως θεωρητικό υπόβαθρο και ως τεχνικό ανάλογο. Συγκεκριμένα, ο καλλιτέχνης με έχει επηρεάσει στην απόφασή μου να έχω συχνά μια περιορισμένη παλέτα. Αυτό είναι μια ηθική επιλογή εκ μέρους μου γιατί δίνω έμφαση στην ωμότητα και δε θέλω να «διακοσμώ» το έργο μου με πολλή πληροφορία. Υιοθετώ αυτή τη λογική όχι για να δοξάσω το πρόσωπο-είδωλο αλλά για να αποκαλύψω τον μηχανισμό του: πώς η εικόνα, όταν αποκοπεί από τις αποχρώσεις της καθημερινότητας, μπορεί να ασκήσει εξουσία πάνω στο βλέμμα και, κατ' επέκταση, πάνω στη μάζα. Με αυτούς τους τρόπους, οι αναφορές στον Yan Pei-Ming επικοινωνούν με τις απόψεις μου για τη σχέση εικόνας-βίας-πλήθους και είναι ένα ξεκάθαρο παράδειγμα για το πώς η μορφή και ο τρόπος που απεικονίζεται στην τέχνη, μπορεί να ασκήσει πολλή μεγάλη επιρροή.

Η αναφορά στον Nicolas de Staël εντάσσεται στη δική μου πρακτική κυρίως μέσα από τη διαχείριση της ύλης και την επιλογή της απλοποιημένης φόρμας. Ο de Staël, κυρίως στα ώριμα έργα του, δε στηρίζεται καθόλου στη λεπτομέρεια αλλά στη δύναμη της ζωγραφικής ύλης. Η παχύρρευστη πάστα, οι πυκνές στρώσεις και η τάση προς γεωμετρική ή τονική συμπύκνωση φτιάχνουν μια εικαστική γλώσσα που η μορφή είναι πιο πολύ πεδίο έντασης παρά περιγραφική εικόνα. Έτσι, η ζωγραφική αποκτά αυτόνομη δύναμη: γίνεται φορέας ενέργειας, βάρους και σωματικότητας. Η συνάφεια με τον de Staël υποδεικνύει, επομένως, πώς η υλικότητα του μέσου μπορεί να μετατραπεί σε εργαλείο εννοιολογικής έρευνας. Η πάστα δεν είναι διακοσμητικό στοιχείο αλλά αναπαριστά την πίεση, την ένταση και τη βαρύτητα της μάζας, μεταφέροντας τη βιωματική διάσταση του πλήθους στην ίδια τη ζωγραφική επιφάνεια.

Nicolas de Staël

Αιτίλο λάδι σε τελάρα (70x100) 2025

Αιτίλο λάδι σε τελάρα (70x100) 2025

Η αναφορά στον David Hammons συχνά δουλεύει με υλικά φτωγά και τα μετατρέπει σε έργα με έντονη πολιτική και κοινωνική φόρτιση. Ο Hammons συχνά καλύπτει έργα του με κουβέρτες, παλιά πανιά ή κουρέλια, αφήνοντας να φαίνεται μόνο τμήμα τους. Τα πανιά δεν είναι «καθαρά» υλικά. Είναι φθαρμένα, χρησιμοποιημένα, με λεκέδες ή τρύπες. Αυτά συχνά προέρχονται από την καθημερινή ζωή, δηλαδή έχουν ήδη ιστορία πάνω τους.

Με αφορμή τα έργα του Hammons με τα πανιά και κατά την διάρκεια μου μίας μετατόπισης που μου δημιουργήθηκε στην φοίτηση στο μεταπτυχιακό δημιούργησα μια σειρά έργων από σκισμένες λινάτσες και επιζωγραφισμένες με σκοπό να αποτιπώσω την ένταση της οπαδικής βίας με έναν διαφορετικό τρόπο πέρα από την ζωγραφική μου στο τελάρο και την έντονη υλικότητα .

David Hammons

Ατιτίλο 1.20x90 Λινάτσα- Ακρίλικο

Ατιτίλο 2.35x1,90 Λινάτσα- Ακρίλικο

- **Λογοτεχνική αναφορά: Valerio Marchi < Το ντέρμπι του νεκρού παιδιού >**

Το έργο του Valerio Marchi εμπνευσμένο από τον θάνατο του Vincenzo Paparelli στο Derby della Capitale (Roma–Lazio, 1979), αποτυπώνει με λογοτεχνικούς όρους αυτό που θέλω να αποδώσω εικαστικά: τη στιγμή όπου το πλήθος απορροφά το άτομο και η ταυτότητα της ομάδας υπερισχύει της ίδιας της ζωής. Μία βιωματική αφήγηση το βιβλίο του για τα γεγονότα 21^{ης} Μαρτίου 2004 στο παιχνίδι Ρόμα-Λάτσιο γύρο από το γήπεδο σημειώνονται σοβαρά επεισόδια μεταξύ οπαδών και αστυνομικών.

“Το παιδί έγινε αντιπαλότητα — και πρόσωπο χάθηκε στη σκιά μιας απρόσωπης οργής.”

Το απόσπασμα αυτό αναδεικνύει πώς η βία δεν στρέφεται μόνο σε έναν αντίπαλο οπαδό, αλλά λειτουργεί ως σύμβολο: το άτομο χάνεται μέσα στο «εμείς-αυτοί» της μάζας. Στο έργο μου αυτή η απώλεια του ατομικού αποτυπώνεται στη συγχώνευση των σωμάτων σε μία ενιαία μάζα, όπου η πάστα και η χειρονομία σβήνουν τα περιγράμματα της προσωπικής ταυτότητας.

“Το γήπεδο δεν ήταν πια χώρος παιχνιδιού, αλλά αρένα όπου το πλήθος χτίζει και καταργεί ταυτόχρονα.”

Η περιγραφή αυτή μπορεί να είναι κάπως παράλληλη με την εικαστική μου γλώσσα: το γήπεδο, όπως και ο καμβάς, γίνεται χώρος όπου το συλλογικό σώμα έχει βαρύτητα, ενώ το μεμονωμένο πρόσωπο χάνεται στην ένταση της μάζας. Η ψυχολογία του πλήθους και η συμπεριφορά των οπαδών αποτελούν κεντρικό θέμα στην κατανόηση της δυναμικής των μαζικών γεγονότων, όπως τα ποδοσφαιρικά ντέρμπι.”

Ο Bill Buford, στο έργο του *Among the Thugs*, παρουσιάζει μια συγκεντρωτική επισκόπηση για το πώς οι κοινωνιολόγοι και οι ψυχολόγοι περιγράφουν τα πλήθη. Όπως αναφέρει στο κεφάλαιο “What is a Crowd?”, τα πλήθη χαρακτηρίζονται από πρωτόγονη, άμυαλη και απρόβλεπτη συμπεριφορά, που παραλληλίζεται με τη δύναμη των ζώων ή με μια ανεξέλεγκτη φωτιά. Το απόσπασμα υπογραμμίζει την ασυνείδητη φύση της συλλογικής δράσης και τη μεταβολή της ατομικότητας του μέλους της μάζας: οι οπαδοί, μέσα στο πλήθος, χάνουν τα προσωπικά τους όρια, ενώ ενεργούν καθοδηγούμενοι από ένστικτα και συναισθηματικές εκρήξεις.” Buford, Bill. *Among the Thugs: The Experience, and the Seduction, of Crowd Violence*. Vintage Departures, 1993. Κεφάλαιο: “What is a Crowd? Στο δικό μου έργο, αυτή η λογική βρίσκει απήχηση στη σύλληψη του πλήθους ως υλικής μάζας.

Η πάστα και η χειρονομία δεν υπηρετούν την ατομική απεικόνιση αλλά χτίζουν μια συλλογική παρουσία, μια επιφάνεια όπου τα σώματα συγχωνεύονται σε ένα συνεχές.

<<Το ντέρμπι του νεκρού παιδιού προσφέρει κάποια σημαντικά εργαλεία για την κατανόηση και τη διερεύνηση των αιτιών της μετατόπισης και καταστροφικής τάξης που αντιστοιχεί κοινωνικά σε μία τελική φάση αναδιάρθρωσης και αναδιαμόρφωσης της παραγωγής με τις άμεσες επιπτώσεις αυτής της μετατόπισης να αφορούν την άμεση πειθάρχηση των σωμάτων.>> σελ 10.

- **Συμπεράσματα**

Η οπαδική βία δεν είναι περιθωριακό ζήτημα. Δείχνει τους τρόπους με τους οποίους η κοινωνία οργανώνει συλλογικές εμπειρίες και ταυτότητες. Το γήπεδο λειτουργεί ως χώρος τελετουργίας, πολιτικής και μνήμης. Μέσα από την προσωπική εμπειρία και την τέχνη, φαίνεται η βαθιά υπαρξιακή διάσταση του φαινομένου.

Η τέχνη μου επιχειρεί να μετατρέψει το τραύμα σε εικόνα, το πάθος σε ύλη, τη μνήμη σε μνημείο. Με διαφορετικά μέσα δημιουργώ εικαστικά ίχνη για μια εμπειρία που ανήκει όχι μόνο σε μένα, αλλά σε μια ολόκληρη γενιά.

Βιβλιογραφία

Valerio Marchi «Το ντέρμπι του νεκρού παιδιού» 2024

Buford, Bill. *Among the Thugs: The Experience, and the Seduction, of Crowd Violence*.

Vintage Departures, 1993. Κεφάλαιο: “What is a Crowd?”

Eric Dunning *European Journal on Criminal Policy and Research*, Τόμος 8, Τεύχος 2, 2000

